

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-30>

**FORMATION AND IMPLEMENTATION OF CRIMINAL LAW
POLICY IN WARTIME: SETTING THE PROBLEM
IN THE UKRAINIAN CONTEXT**

**ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ
В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ**

Pysmenskyi Ye. O.

*Doctor of Law, Professor,
Head of Department of Police Activities
E. O. Didorenko Luhansk Educational
& Scientific Institute
of Donetsk State University
of Internal Affairs
Kropyvnytskyi city, Ukraine*

Письменський Є. О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри поліцейської
діяльності
Луганський навчально-науковий
інститут імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного
університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Усталеним можна визнати підхід, за якого кримінально-правова політика здійснюється у правотворчій та правозастосовній формах. В. Борисов і П. Фріс з цього приводу зауважують: безперечним є те, що предмет кримінально-правової політики становить не тільки правотворчість, його формує і правозастосовна діяльність [1, с. 24]. Ю. Орлов розмірковує, зважаючи на це, таким чином: не лише правотворчість має перебувати у фокусі кримінально-правової політики, а й, щонайменше, правореалізація, правозастосування. Не секрет, що рівень безпосередніх правозастосувачів здатен «поставити хрест» на цілепокладанні умовного законодавця (ініціаторів, розробників проектів законів про кримінальну відповідальність), адаптуючи, підминаючи практику застосування кримінального закону під власні орієнтири, спроможності, можливості. Саме тому реальна політика не може і не має завершуватись на правотворчому елементі, а сягає правозастосування, зв'язуючись на цьому рівні з іншими компонентами державної політики [2, с. 11].

Отже, у *правотворчому* процесі кримінально-правова політика визначає стратегію і тактику кримінально-правового впливу на злочинність, межі кримінально караної поведінки та правові наслідки

її вчинення задля їх втілення у відповідній сфері правозастосування. Зазначена політика в правотворчій формі завжди пов'язана з нормативно-правовим відображенням свого змісту. Насамперед вона реалізується у законодавстві, що визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які кримінально-правові засоби застосовуються до осіб, що їх вчинили (КК України).

Кримінальна правотворчість є прерогативою парламенту (Верховна Рада України), роль якого в удосконаленні кримінально-правового регулювання небезпідставно називається ключовою і визначальною. Водночас навряд чи можна погодитися з тим, що саме парламент є єдиним органом, який «несе повну відповідальність за якість чинного кримінального закону» [3, с. 223]¹.

Будучи необхідним засобом для переведення загальнообов'язкових нормативних приписів у сферу конкретних життєвих ситуацій, **правозастосовна** форма кримінально-правової політики втілюється в актах застосування кримінально-правових норм стосовно персоніфікованого кола осіб.

З огляду на викладене, кримінально-правова політика як різновид соціальної діяльності розглядається з позиції двох взаємопов'язаних аспектів: її вироблення або **формування** та **реалізації** або втілення в життя.

Проблема формування та реалізації кримінально-правової політики України завжди привертала увагу дослідників та загалом осіб, які вивчають кримінальне право. Концептуально вона є розробленою, що дає змогу з позиції правової теорії здійснювати аналіз відповідних процесів з урахуванням впливу на них різних факторів, одним з яких є фактор поточної російсько-української війни².

¹ Хоча на Верховну Раду України покладене завдання ухвалення законів, включаючи кримінальний, однак законотворчий процес за процедурною передбачає схвалення (підписання) прийнятих законів Президентом України, який має можливість впливати на кримінальну правотворчість, зокрема у спосіб накладання вето на прийняті парламентом закони. Це дає можливість впливати на законотворення, щонайменше уникаючи підписання неякісних законів.

² Як зауважує Ю. Баулін, у період війни виникає величезний пласт правових відносин, які підлягають іншому правовому регулюванню порівняно з мирним часом. Це зумовлює потребу формування воєнного права України як комплексної галузі законодавства, що покликане врегулювати увесь комплекс відносин, які виникають під час війни і навіть після неї, але пов'язані з війною (складником воєнного права є воєнно-кримінальне право). Ба більше, багато положень воєнного права можуть поширювати свою дію і на період ліквідації

За умов системних загроз воєнно-політичного і пов'язаного з ним характеру, – резонно наголошує Ю. Орлов, – чільне місце в стратегії захисту від них має посідати кримінально-правова політика, покликана як визначати, підсвічувати сигнальну систему морально-правових орієнтирів, так і давати руху механізмам примусового підтримання правопорядку, гарантування охорони й захисту життєво важливих благ, прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави, людства загалом від суспільно небезпечних посягань. На цьому тлі, за переконанням вченого, навіть побіжний аналіз тих змін, що відбулися у КК України від початку повномасштабного вторгнення російської федерації, тобто від 24 лютого 2022 р. виявляє істотні проблеми у складниках кримінально-правового регулювання відносин, що зазнали і зазнають найбільшого впливу факторів воєнного штибу. Це проявляється як у недоліках криміналізації, так і правозастосування, що є похідними від викривлень кримінально-правової політики кризово-воєнного періоду [2, с. 8–9].

Результати наукового спостереження, справді, показують, що правотворча діяльність у сфері протидії злочинності, яка здійснюється за умов воєнної агресії проти України, та якість кримінального законодавства, покликаного з-поміж іншого забезпечувати належну охорону національних інтересів, характеризуються наявністю низки негативних тенденцій. Їх конкретні прояви на сьогодні висвітлені в літературі та є достатньо аргументованими.

Ключовою з них вважається (лишається) недостатній (мінімальний) рівень взаємодії суб'єктів формування кримінально-правової політики з представниками громадянського суспільства, вузькими фахівцями та між собою, що призводить до появи суперечливих і неоднозначних новел законодавства. Своєю чергою, їх низька якість впливає на реалізацію кримінально-правової політики, що супроводжується виникненням порушень прав людини, помилками у кваліфікації, неефективним використанням обмежених ресурсів держави. Сучасна кримінально-правова політика України виявляється відірваною від

(нейтралізації) збройного конфлікту в Україні [4, с. 14, 15]. Основним предметом наукових досліджень воєнно-кримінального права, на погляд Є. Стрельцова, є правові основи забезпечення оборони та безпеки держави, зокрема й їх охорона. Цей науковий напрям повинен мати яскраво виражену практичну спрямованість, що передбачає розроблення науково обґрунтованих рекомендацій із вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування [5, с. 246–247].

здобутків доктрини кримінального права, вона не відповідає наявним науковим надбанням. Фахівці-кримінологи істотно не впливають на процес формування кримінально-правової політики, не здійснюють повноцінний моніторинг її реалізації, їхня думка лишається не чутою.

Одним з красномовних прикладів, що ілюструє викладені проблеми, є ухвалення навесні 2022 р. низки суперечливих змін і доповнень до КК України, які попри декларовані позитивні наміри посилити протидію правопорушенням проти інтересів держави, здатні призвести до формування правозастосовної практики, яка не узгоджується з потребами захисту держави від кримінально протиправної поведінки, суперечать справжній меті та завданням кримінального законодавства. Насамперед ідеться про запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору та виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників. Ці кримінально-правові норми містять неоднозначні положення, викликають законодавчі колізії, здатні призвести до порушення принципів кримінального права, зловживання ним, створюють корупційні ризики тощо.

Не викликає сумнівів, що як зазначені, так і більшість інших законів, які передбачають внесення змін і доповнень до КК України, не отримали належного науково-правового обґрунтування та не були забезпечені попередньою фаховою підготовкою. Зауваження ж, які висловлюються, здебільшого ігноруються. Таким чином українські експерти у царині кримінального права та загалом кримінологи функціонують у режимі, за якого їхній вплив на кримінально-правову політику є мінімальним. Усі законодавчі недоліки особливо загрозливі тим, що становлять собою інструмент у протидії численним посяганням на безпеку української держави, мир і міжнародний правопорядок, який може застосовуватися неефективно. Це призводить до істотних помилок у правозастосуванні, що беручи до уваги специфічну сферу правового регулювання, впливає на стратегію протидії злочинності загалом³.

³ Як резонно наголошує А. Ландіна, чинне кримінальне законодавство виявилось не готовим до викликів, які постали перед нашим суспільством у момент повномасштабного вторгнення військ окупантів та ведення воєнного стану. При цьому з часом ситуація у цій сфері практично не поліпшується. Тому першочерговим завданням кримінальної політики України в сучасних умовах вона називає «удосконалення механізму кримінальної відповідальності

Усі зазначені обставини дають підстави констатувати, що наявний в Україні підхід до формування та реалізації кримінально-правової політики, характеризується як проблемний та потребує коригування. Особливо це важливо в контексті практичного втілення євроінтеграційних прагнень України. На поточному етапі політичного і правового розвитку нашої держави є конче необхідним установити, сформувати та поступово розвивати зв'язок між суб'єктами формування і реалізації кримінально-правової політики, а також експертами у галузі кримінального права. Роль останніх передбачається в реальній участі у вдосконаленні кримінального законодавства, забезпеченні належної гласності цього процесу, моніторингу реалізації зміненого законодавства тощо.

Одним із перших кроків на шляху до побудови дієвої системи взаємодії усіх стейкхолдерів у процесі формування та реалізації кримінально-правової політики України, її удосконалення може бути експертне обговорення поточних проблем кримінально-правової політики, що виникли в умовах воєнного стану⁴. Результати такого обговорення будуть оприлюднені і їх пропонуватиметься покласти в основу конкретних політичних рішень у правовій сфері.

Література:

1. Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 15–31.
2. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія ; Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2023. 252 с.
3. Острогляд О. В. Вплив політичної кон'юнктури в законотворчості ВРУ на постановлення справедливих судових рішень. *Українська воєнна та повоєнна кримінальна юстиція* : матеріали IX (XXII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 26–27 жовтня 2023 р.) / у порядку І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2023. С. 223–227.

за вчинення кримінальних правопорушень практично у всіх сферах життєдіяльності в умовах воєнного стану» [6, с. 50].

⁴ Здійснюється в межах виконання проекту «Кримінально-правова політика України під впливом факторів воєнного характеру та її віддзеркалення в експертній думці» (реєстраційний номер 2022.02/0046) Національного фонду досліджень України за грантової підтримки Кембриджського університету, Велика Британія.

4. Баулін Ю. В. Воєнно-кримінальне право України: поняття, зміст, юридична форма. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. Харків : Право, 2022. С. 11–18.

5. Стрельцов Є. Л. Воєнно-кримінальне право: сучасний стан. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 244–247.

6. Ландіна А. В. Напрями вдосконалення кримінально-правової політики у сфері боротьби із злочинністю в сучасних умовах. *Правова політика України: історія та сучасність* : матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 6 жовтня 2023 р.). Житомир : Житомирська політехніка, 2023. С. 48–50.